

*F.G.H. Kristen, R.M.I. Lamp, J.M.W. Lindeman, M.J.J.P. Luchtman en
W.S. de Zanger*

Voor u ligt de tweede druk van het handboek *Bijzonder strafrecht*. Hierin behandelen deskundige auteurs thema's van straf- en strafprocesrecht op het gebied van het sociaal-economisch recht. Het handboek heeft een tweeledige doelstelling. Enerzijds beoogt de bundel te voorzien in een volledige, diepgravende behandeling van thema's te rekenen tot het bijzonder strafrecht. Daarmee moet de bundel de rechtswetenschap en de rechtspraktijk tot dienst kunnen zijn en kunnen fungeren als handboek. Anderzijds moet de bundel ook bruikbaar zijn voor het onderwijs in mastervakken van diverse rechtenfaculteiten op het vlak van het bijzonder strafrecht en dan vooral op het gebied van het sociaal-economisch strafrecht.

Deze tweeledige doelstelling brengt met zich dat het handboek moet kunnen worden gelezen door zowel een betrouwbare leek op het gebied van het bijzonder strafrecht als door iemand werkzaam in de rechtspraktijk die informatie zoekt over een bepaald leerstuk en/of argumenten zoekt voor de bepaling en de onderbouwing van zijn positie. Daartoe is beoogd om een instructieve, inzichtelijke en zo volledig mogelijke behandeling van de stand van zaken op de behandelde terreinen te bewerkstelligen. Waar opportuun zijn vraagstukken nader uitgewerkt, debatten in literatuur en jurisprudentiële ontwikkelingen weergegeven en zijn beargumenteerde eigen standpunten ingenomen.

Aldus menen wij dat het handboek een goed alternatief biedt voor bestaande, vaak op deelthema's gerichte en soms ook achterhaalde literatuur op het terrein van het bijzonder strafrecht. Dat maakt het boek bruikbaar voor onderwijs, rechtswetenschap en rechtspraktijk.

Om invulling te geven aan de genoemde tweeledige doelstelling is in bijdragen geregeld een onderscheid gemaakt tussen hoofdtekst in een normaal lettertype en uitwerking of voorbeelden in een kleiner lettertype. De normaal weergegeven hoofdtekst behandelt de materie in algemene zin, verschaft inzicht in hoofdlijnen, schept het kader, en reikt structuur aan. Een schets van een bepaald debat, de analyse en/of het kritiseren van bijvoorbeeld een rechterlijke uitspraak, het beargu-

menteren van mogelijke oplossingen voor een vraagpunt en toepassingsvoorbeelden enzovoort kunnen in een kleiner lettertype zijn afgedrukt.

De positieve reacties op de eerste druk van dit handboek en het feit dat het handboek veel wordt gebruikt, hebben ons gesterkt in de overtuiging dat wij erin zijn geslaagd om de tweeledige doelstelling te realiseren. Het verheugt ons dan ook dat er vanuit verschillende hoeken op een nieuwe druk is aangedrongen, die wij hierbij met trots presenteren.

2 HET BIJZONDER STRAFRECHT

Om de inhoud van het handboek te duiden en de daarbij gemaakte keuzes toe te lichten verdient het begrip bijzonder strafrecht enige toelichting. Een voor de hand liggende definitie van het begrip bijzonder strafrecht kan luiden: al het strafrecht dat niet tot het commune strafrecht hoort. Anders gezegd: al het strafrecht dat niet in de Wetboeken van Strafrecht en Strafvordering is geregeld. Daarmee vallen ook in de dagelijkse praktijk met grote regelmaat toegepaste wetten als de Wegenverkeerswet 1994, de Wet Wapens en Munitie en de Opiumwet onder het bijzonder strafrecht, terwijl commune delicten er niet onder vallen. Deze bundel legt de focus echter op een specifiek deel van het bijzonder strafrecht: het *economisch strafrecht* en het *fiscale strafrecht*. Bovendien wordt tóch aandacht besteed aan enkele commune delicten. Wij vatten deze uiteindelijke verzameling aan onderwerpen samen als 'sociaal-economisch strafrecht'.

Het deelgebied van *economisch strafrecht* is omvangrijk. Het omvat alle regelgeving waarvan de overtreding van daarin vervatte normen strafbaar is gesteld via de Wet op de economische delicten. Daartoe vallen te rekenen het traditionele economisch strafrecht, het financieel strafrecht en het milieustrafrecht. Het is uiteraard niet doenlijk om van al deze regelgeving de voor het onderwijs en de strafrechtspraktijk relevante aspecten te bespreken in een toch nog enigszins handzaam handboek. Voor het milieustrafrecht komt daar bij dat dit met de vele en diverse wetten en (internationale en Europese) herkomsten van normstellingen een eigen dimensie en dynamiek kent. Daarin onderscheidt het zich van andere deelterreinen van het bijzonder strafrecht. Het milieustrafrecht zal dan ook in deze bundel geheel buiten beschouwing blijven.

In het onderwijs op het gebied van het bijzonder strafrecht dat een aantal leden van de redactie van deze bundel verzorgt, is in de loop der jaren gekozen voor een aanpak waarin een klein gedeelte van het economisch strafrecht centraal staat: het zogenoemde *financieel strafrecht*. Dat was aanvankelijk geregeld in sectorale wetgeving zoals de Wet toezicht effectenverkeer 1995 (Wte 1995). Die wet bevatte voorts een enigszins overzichtelijke regeling van datgene wat als *beursstrafrecht* kan worden aangeduid, met onder meer het delict van handel met voorwetenschap dat tegenwoordig wordt aangemerkt als een vorm van marktmisbruik. Thans is het financieel strafrecht vervat in de helaas veel complexere Wet op het financieel toe-

zicht (Wft) en, als het gaat om marktmisbruik, de rechtstreeks werkende Verordening Marktmisbruik.¹ De keuze voor behandeling van deze specifieke wetgeving is gebaseerd op de idee dat ze exemplarisch is voor de wijze waarop veel uiteenlopende onderwerpen in het bijzonder strafrecht zijn geregeld. De Wft heeft alle kenmerken in zich die het bijzonder strafrecht bijzonder maken: er is een voortdurende wisselwerking tussen het strafrecht en verschillende andere rechtsgebieden: civiel recht, bestuursrecht en Europees recht. Deze wisselwerking komt bijvoorbeeld in optima forma naar voren op het vlak van de controle op de naleving en de handhaving: er wordt gebruikgemaakt van een vergunningstelsel dat de toetreding tot de markt reguleert en handhaving geschiedt langs bestuurlijke én strafrechtelijke weg. Eveneens exemplarisch voor het bijzonder strafrecht is het fenomeen dat de regelgeving is verspreid over wetgeving in formele zin en lagere regelgeving. Ten slotte wordt de wet strafrechtelijk gehandhaafd door middel van de Wet op de economische delicten (WED). Na een kennismaking met de systematiek van deze regelgeving zou een jurist in staat moeten zijn vergelijkbare regelgeving (bijvoorbeeld op het gebied van de warenwetgeving, het arbeidsrecht of het consumentenrecht) te kunnen doorgronden.

Als tweede voorbeeld van het economisch strafrecht wordt de Wet ter voorkoming van witwassen en financiering van terrorisme besproken (Wwft). In deze wet ligt de nadruk op preventie. De Wwft is niet zozeer gericht op strafrechtelijke repressie, maar op het voorkomen van het gebruik van het financiële stelsel voor witwassen en financiering van terrorisme. Dat moet de integriteit en de stabiliteit van het financiële stelsel bevorderen.

Daarnaast wordt in deze bundel aandacht besteed aan het *fiscale strafrecht*. In de praktijk blijkt dat strafbare feiten op het sociaal-economische vlak vaak ook een fiscaal-strafrechtelijke component kunnen hebben. De fiscale strafbepalingen worden dan in de aanpak van fraude naast andere strafbepalingen ingezet. Bovendien is de Algemene wet inzake de rijksbelastingen (AWR) een voorbeeld van een bijzondere wet met een eigen strafrechtelijk handhavingskader, waarmee ook weer een relevant voorbeeld is gegeven van wat het bijzonder strafrecht kan behelzen. Ook ontwikkelingen met betrekking tot de samenstelling van het onderwijsprogramma aan de Utrechtse universiteit hebben er uiteindelijk in geresulteerd dat het fiscale strafrecht naast het economisch strafrecht wordt behandeld in het mastervak 'Bijzonder strafrecht'.

Ten slotte komen enkele *commune delicten* aan bod. In de praktijk blijkt dat er om uiteenlopende redenen regelmatig voor wordt gekozen om overtreders van bijzondere (sociaal-economische of fiscale) wetgeving (mede) te vervolgen op grond van commune bepalingen als valsheid in geschrift en witwassen. Een

---

1. Verordening (EU) Nr. 596/2014 van het Europees Parlement en de Raad van 16 april 2014 betreffende marktmisbruik (Verordening marktmisbruik) en houdende intrekking van Richtlijn 2003/6/EG van het Europees Parlement en de Raad en Richtlijnen 2003/124, 2003/125/EG en 2004/72/EG van de Commissie, *PbEU* 2014, L 173/1.

bespreking van deze bepalingen kan dan ook naar ons oordeel niet achterwege blijven.

3 OPZET VAN HET HANDBOEK *BIJZONDER STRAFRECHT*

De opzet van deze tweede druk van het handboek is goeddeels gelijk aan de eerste druk. In het algemene, eerste deel wordt de historische ontwikkeling van het bijzonder strafrecht besproken (hoofdstuk 2). Daarbij komen onder meer aan de orde de ontwikkelingen in de verhouding tussen gemeen en bijzonder strafrecht, de invloed van maatschappelijke ontwikkelingen op de groei en de vormgeving van het bijzonder strafrecht en de gevolgen van de toenemende europeanisering en internationalisering van het bijzonder strafrecht.

Het tweede deel opent met een algemeen hoofdstuk (hoofdstuk 3) met een uiteenzetting over het begrip fraude en het ontbreken van een algemene strafbaarstelling van fraude, de hedendaagse verhouding tussen het bijzonder strafrecht en het gemeen strafrecht (art. 91 Sr), een beknopte schets van het gemeen strafrechtelijke onderwerp van samenloop van straffen en een excursie naar bestuursrechtelijke handhaving van sociaal-economisch recht. Dat laatste is inmiddels een onvermijdelijk gegeven en keert terug in vele bijzondere wetten, zoals de in dit handboek besproken Wft. Daarmee geeft dit derde hoofdstuk ook een voorzet voor de plaats en de wijze waarop in het bijzonder strafrecht strafbaarstellingen zijn geformuleerd. Dat wordt verder uitgewerkt in de daarop volgende hoofdstukken waarin deelcodificaties van bijzonder strafrecht worden besproken, te weten de WED (hoofdstuk 6) en de AWR (hoofdstuk 8). In dat verband wordt ook ingegaan op de inkadering van strafbepalingen in bijzondere wetten: als gezegd is hier immers sprake van een wisselwerking tussen verschillende rechtsgebieden.

Ook komen in dit deel II enkele relevante gemeen delicten aan bod, namelijk valsheid in geschrift en witwassen (hoofdstukken 4 en 5). Het hoofdstuk over witwassen is nieuw en komt in de plaats van het hoofdstuk over oplichting dat in de eerste druk nog was opgenomen. Vervolgens passeren bijzondere deelgebieden de revue. Als voorbeeld van een bijzondere wet gericht op preventie wordt in hoofdstuk 7 de inhoud van de Wwft beschreven. Daarna wordt in hoofdstuk 9 ingegaan op de fiscale strafbepalingen van de artikelen 68-69 AWR, waarbij ook de bijzondere regeling van de inkeerbepaling aan de orde komt. Voor wat betreft het financieel strafrecht ten slotte worden de hoofdlijnen en de systematiek van de Wft geschetst in hoofdstuk 10 en de verbodsbepalingen inzake marktmisbruik worden besproken in hoofdstuk 11. In deel II wordt het bijzonder strafrecht dus per 'deelgebied' benaderd.

In deel III is vervolgens plaats voor meer algemene beschouwingen. In dit deel komen algemene strafrechtelijke leerstukken in het verband van het bijzonder strafrecht aan de orde. Deze onderwerpen zijn voor alle onderdelen van het bijzonder strafrecht relevant. Het gaat hier allereerst om enkele algemene leerstuk-

ken met betrekking tot het materiële strafrecht: legaliteit, wederrechtelijkheid, subjectieve bestanddelen en sancties (hoofdstukken 12, 13, 14 en 15), maar dan toegepast op en in de context van het bijzonder strafrecht. Vervolgens komt het strafprocesrecht in deel III voor het eerst nadrukkelijk aan bod, met daarbij het in het bijzonder strafrecht steeds terugkerende en blijvend vragen oproepende onderscheid tussen toezicht, controle en opsporing in de onderzoeksfase (hoofdstuk 16). Het handboek eindigt met een hoofdstuk over de vervolging en de berechting van strafbepalingen van bijzonder strafrecht (hoofdstuk 17).

4 DANKWOORD EN AFSLUITDATUM

Deze tweede druk is tot stand gekomen dankzij de medewerking van vele auteurs. Een aantal van hen heeft zijn of haar eerdere bijdrage herzien. Er zijn ook nieuwe auteurs toegetroten die bijdragen van anderen hebben herzien of een geheel nieuw hoofdstuk hebben geschreven. De redactie van de bundel is zeer verheugd met het feit dat de vele auteurs zich bijzonder hebben ingespannen om een waardevolle bijdrage te leveren aan deze bundel. Wij danken alle auteurs dan ook voor hun bijdragen. Wij als redactie zijn ervan overtuigd dat het handboek voorziet in een behoefte van de rechtspraktijk, de rechtswetenschap en het onderwijs aan een systematische behandeling van belangrijke thema's van het bijzonder strafrecht. De redactie houdt zich nadrukkelijk aanbevolen voor eventuele op- en aanmerkingen met betrekking tot de opzet en/of inhoud van het handboek, zodat deze ten behoeve van een derde druk kunnen worden meegenomen.

De redactie is uitgeverij Boom juridisch zeer erkentelijk voor de werkzaamheden ten behoeve van de eindredactie en het drukgereed maken van het boek. Ook overigens is deze keer weer constructief samengewerkt met de uitgever, die zich flexibel heeft getoond met betrekking tot het laten verschijnen van het handboek en het moment daarvan.

Wij danken voorts Wieneke Matthijsse voor haar uitstekende 'boekhouding' van de vorige druk, zodat wij gemakkelijk konden voortborduren op het eerdere werk.

Een woord van dank is ten slotte ook verschuldigd aan de redactie van de Pompe-reeks, die het gelukkig met ons eens was dat dit handboek een passende aanvulling is op deze fraaie reeks. Daarmee wordt een lijn voortgezet die is ingezet met het eerste deel van de reeks dat handelt over 'Facetten van economisch strafrecht'.

Het manuscript voor het handboek werd grotendeels in juli 2019 afgesloten. Waar mogelijk is getracht vooruit te lopen op enkele ontwikkelingen op wetgevingsgebied.